Régi világ: „Rongyos bukovinai telepësëk!”

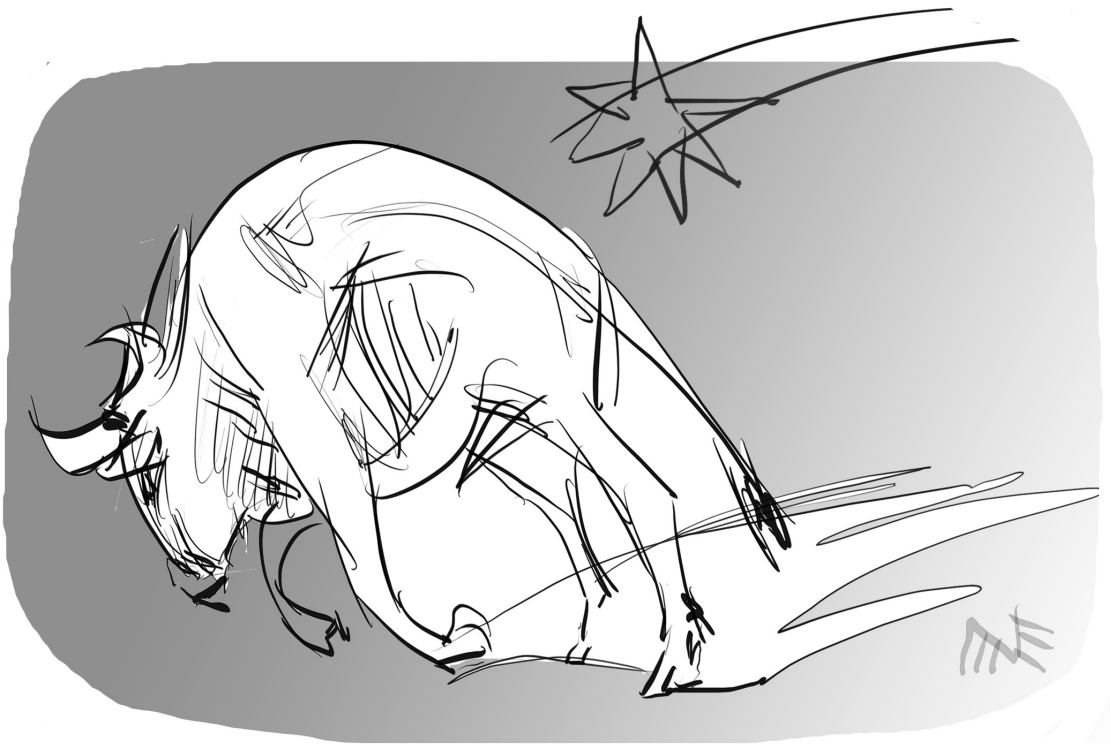

A pattantyús bolha meg a varangy esete

Az Al-Duna kanyarulatába érkezett székely telepesek szegénységét más népcsoportok sokszor kifigurázták, megítélték.

– Rongyos bukovinai telepesek! – mondták. Pedig ha tudták volna, hogy a szegénység nem is kopog, csak néha vésszerűen átlépi az ember küszöbét... Azt mesélik, az első telephelyükön, Gyurgyován olyan földbe vájt veremputrikban laktak, ahol a szaporaság s a nyomorúság együtt lakott: sok gyermek, még több tetű és kevés bútordarab volt. Az egyik mese arról szólt, hogy amikor jött a nagy eső, úgy ugrándoztak ki a veremlakásaikból, mint valami pattantyús bolhák...

Volt egy mese a varangyos békával is. Sok helyütt veremlakásaikban a felnőttek a döngölt földes padlón aludtak fonott gyékényen, míg a gyermekek általában valami ácsolt padkán alhattak. Nyáron a nagy hőség miatt éjjelre tárva-nyitva hagytak mindent, és inkább a szúnyogok prédáivá váltak. De a varangyos békák akkoriban olyan szemtelenül szaporák voltak, hogy az egyszerivel az történt, hogy nyáron a nyitott putri ajtajában tátott szájjal aludt a veremben, s arra ébredt meg, hogy egy nagy varangy, zsupsz, beugrott a szájába... Innentől kezdve minden éjjel zsákot kötött a fejére.

▪ *A bácskai tölgy*

Midőn a székelyek 1941-ben végleg otthagyták Bukovinát, a Bácskába telepedtek. Sokan siratták a drága anyaföldet, de még többen örültek annak, hogy végre hazatérnek Magyarországra.

– Nem maradunk idegen fődön! – ujjongtak, mert azt hitték, ott, ahová mennek, ott majd fenékig tejfel lesz az élet. Így valahogy jártak az egyszeriek is, ahol a férfiember nem akart kimenni, az asszony azonban addig perelt vele, amíg „ësse nem szëdték magikot", s fel nem iratkoztak a tekintélyesen hosszú lajstromra...

A hadikfalviakat nagyrészt a dél-bácskai Újvidék és Temerin közelébe költöztették egy Szőreg és Temerin menti övezetbe. Volt egy Hadikföldje (ma Kolónia vagy Staro Đurđevo) nevű telepjük is, ahol földet is kaptak, s ezt-azt, hogy megkapaszkodjanak: megkezdhették az új életüket. A bácskai életmód azonban nagyban eltért a Bukovinában megszokottól. Itt más volt az éghajlat, a termőföld minősége és a termelési szokások is, sokat kínlódtak tehát. Még fát vágni se lehetett, hogy télen rendesen fűtsenek, mert erdő sehol se volt. Az őszi kukoricafosztás, a „szedés után" mentek ki a földekre a kukoricatörsököt „ësszeszëdni". Kosarakba rakták, avval kínlódtak...

Elszakadt a cérnája az egyik székelynek, kárhozott rendesen. Mikor hazaért abba a putriba, amibe beköltözhettek, mérgesen a sutba vágta a törsökös kast:

– Cseszd mëg, asszon, nem kellett nekëd a bukovinai bükk? Hát most itt van nekëd a bácskai tölgy!

(Ádám István temerini néprajzos 1980-as gyűjtése nyomán,
a temerini Bíró József adatközlő elbeszélése alapján.)

A székëli háromkirályok

A székelykeveiek okosságát a sándoregyháziak is becsmérelték. Karácsonykor három székelyi, Gáspár, Menyhárt és Boldizsár nevűek egy Bancsov nevű sándoregyházi gazdát kerestek, mert annak tehenek pároztatására kiváló bikája volt. Mivel vagy a gazdát nem találták otthon, vagy talán nagy okosságukban még a házát sem találták meg, tanácstalanul beültek a templomba, ahol épp az ünnepi mise folyt. A pap a háromkirályokról prédikált, éppen ott tartott, hogy:

– Hát, tü [háromkirályok], Gáspár, Mënyhár és Boldizsár, honnan jöttetëk?

Mire az egyik székelyi nagy bátran *fëlserkent,* és így válaszolt:

– Mü, plébános úr? Székëlyről jöttünk, bikát keresünk, de Bancsov mán nem vót otthon!

• *fëlserken* felkel, ültéből felugrik

▪ *A toportyánfarkas*

Téli estéken Bukovinában gyakran verte fel az éjszakai csendet a farkasok üvöltése, amelyek gyakran megtámadták, elvitték, megtizedelték az állatállományt. Amikor az Al-Duna kanyarulatába telepedtek, sokáig itt is farkasokkal álmodtak. Ez azonban hamar veszített aktualitásából, mert az al-dunai mocsaras területek lecsapolásával a szapora nádi farkasok leköltöztek délre, a megfagyott Dunán át Szerbiába, ahol bevethették magukat a biztonságos erdőkbe, a hegyek közé.

Azonban sokáig riogatták a rossz gyermekeket azzal, hogy elviszi őket a *toportyán,* ha szót nem fogadnak.

Történt, hogy a *széjjekën* viskóban lakó öregek arra ébredtek, hogy a tél megelevenedett, az üvegezett ablakocskán keresztül is látszott, hogy vadul kavarog a hó, és valami félelmetes, elnyúló vonítás-ordítás hallatszott időről időre. Valójában a *kuptor* kürtője *furtinált,* s adott üvöltő hangokat, csak az öregek már erőst nagyothallottak.

Előbb Balbina ném neszelt fel:

– Hallod, János, hallod? Mi ordít ekkorán? – és addig böködte oldalba hortyogó férjét, hogy amaz félálmában válaszolt.

– Mi vóna, hát biztos, hogy a nádi farkas...

Balbina ezen meggondolkozott, és még jobban összehúzta magát.

– János, János, dejszën immán vagy három éve egész a Burkátokig kipusztitottatok minden nádast! Hogy vóna ott nádi farkas, ahol nincs ës nád?

– Hejszën – ásítozott János bám –, akkor azétt vonyit, me hiányzik neki...

• *toportyánfarkas, toportyán* nádi farkas, mocsaras területeken tanyázó, apróbb termetű, de szapora és veszélyes, vérengző farkasfajta • *széjjek* faluszél, szélső utcák • *kuptor* kemence • *furtinál* dudáló, sustorgó hangot ad

Harcsák a kukoricaföldön!

Amikor még *Gyurgyován* laktak a telepesek, és az Al-Duna-kanyar hetedik öblözeténél befejezték a töltés biztonságosnak vélt szakaszát, amely a leendő termőföldjeiket megvédhette a Duna sodró árjától, megnyugodtak a népek. De alighogy elkezdték a föld művelését a kiszárított mocsarak, *semlyékek* mentén, máris jött a nagy árvíz, amely újra áttörte az *öblözetet,* elmosta a földből épphogy kisarjadt terményt, de a lapályos területen is a már ki tudja hányadszor újraeszkábált kalyibákat is, az utolsó kulipintyóig.

Földönfutóvá tette a már-már megfogódzott telepeseket, akik ekkor szekéren, kétkerekű taligán, talicskán vagy a derékig érő vízben gázolva *tekenyőkben* mentették a családot és az ingóságaikat. Mikor végre a magaslatra kapaszkodtak, látták, hogy Isten ismét megbüntette őket, mert egybevágó víztükör volt a határ.

És elszomorodtak. De jó néhány nap múltán az árvíz igen gyorsan visszavonult, s napok múlva a szántóföldeken már csak az örvényszerűen közlekedő víz kiásta mély tócsák jelezték a nagy pusztítást.

Ekkor azonban egy kis öröm is vegyült az ürömbe: nem vesztek éhen, mert ezekben a vizes lapályokban nagy halak, sőt óriási harcsák rekedtek meg: a pocsolyák szorításában tehetetlenül vergődtek, a népek pedig kapával, szalmatépő kankóval, gereblyével s egyéb kéziszerszámokkal, amelyek épp a kezük ügyébe kerültek, gyűjtögették őket szekérderékra. Egy részüket lesózva megszárították, -füstölték, vagy még frissiben elhordták a temeskubini vagy a pancsovai piacokra, s eladták. A népes családok, s főként a gyerekek, akik örökké sóvárogták a halat, most napokig valóságos hallakomákat rendezhettek...

Ekkor történt, hogy a kincstár végre új telepes házakat engedélyezett a Dunától távolabb eső magaslatra, hogy többször ne történjen meg az árvízi veszedelem. Így kezdték építeni Székelykevét, mint mondták, „hogy megmaradjunk a jövendőnek”.

• *Gyurgyova, Gyurgyevó (Đurđevo)* az Al-Duna kanyarulatánál, a Duna árterén létesített legdélebbi település, amely több éves kiöntések után teljesen megsemmisült; megsemmisülése előtti évben nevezték át Rádayfalvának; utódtelepülése lett a néhány kilométerrel odébb magaslatra épített Székelykeve • *semlyékék* vizes kátyúk • *öblözet* folyó menti, ingoványos, mocsaras földrész • *tekenyő* fateknő

Estére halat ehettek

Volt olyan is, hogy a népes család gyermekei epekedve várták a vacsorát, mert az apjuk a töltésépítés után visszamaradt kubikgödrökben fogott halat ígért nekik, hogy az *agyonra únt* málé s *puliszka* mellé az is kerüljön már az asztalra. Sok volt az éhes száj, de *hëába*. A halvadászatban eleinte olyan ügyetlenek voltak, hogy csak egyetlen egy, tenyérnyi, nyeszlett halacskát tudott kifogni az az ember. Ezért kiokoskodta, hogyan ossza el igazságosan a sok éhes száj között. Megsózta-szárította a halat, felfüstölte s madzagra kötözte, majd az asztal fölé lógatva úgy kínálta a gyermekeket:

– Vëgyetëk falat málét, ütögessétek a halhoz, s ami rëaragad, azt ëhetitek!

- *agyonra únt* a leggyakrabban fogyasztott, már megunt (étel)
- *puliszka* főtt kukoricaliszt, a szegények alapvető tápláléka
- *hëába* hiába

Anyóék szenet találtak!

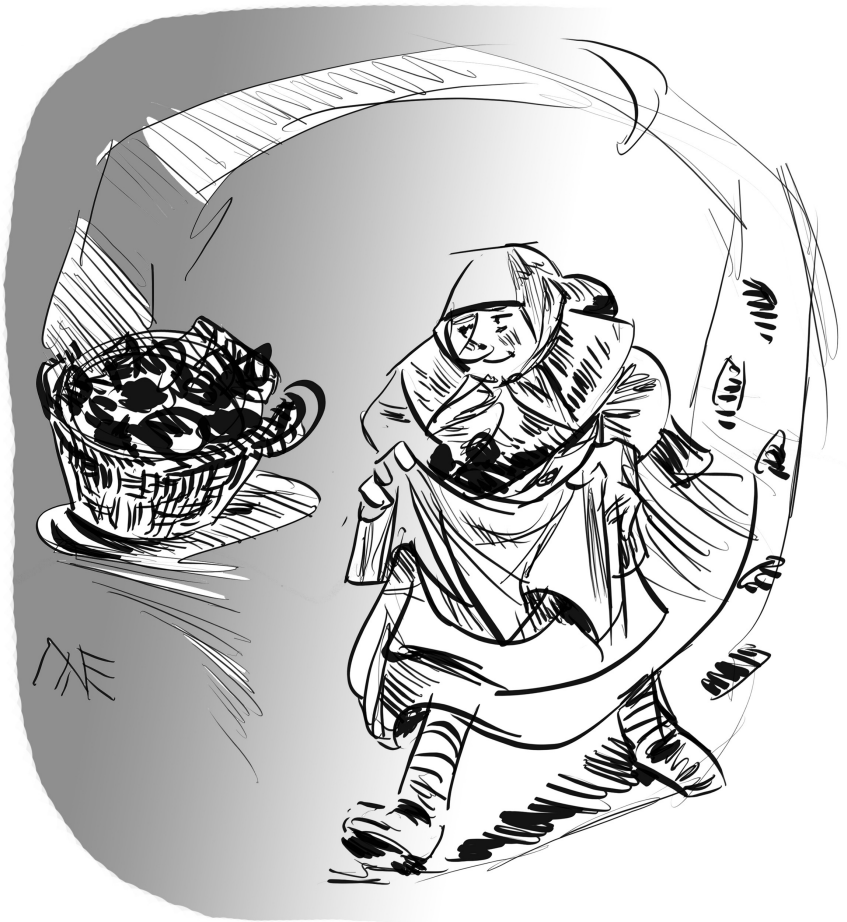

A hatvanas évek elején nagy kultusza volt a falusi színjátszásnak. Ami valamirevaló akkoriban divatos színdarab volt a *Falu rosszá*tól kezdve Szofrán Tamás és Farkas Pali bácsi *Disznótoros* darabjáig, melynek szerzőségét mind a ketten maguknak tulajdonították, azt mind eljátszották a tüneményes fiatal műkedvelők. Már iskoláskorú színjátszó csoport is volt, és mondani se kell, hogy minden valamirevaló szülő vagy nagyszülő a saját színdarabban játszó csemetéjét tartotta a legtöbbre, vélte a legszebbnek, a legjobbnak s a legtehetségesebbnek.

Történt télelőn, hogy miután a falu Kaszinójában megnézték a népszínmű zsánerében készült színdarabot, öregasszonyok csoportba verődve, a fagyos estén hazafelé mentek, és libasorban haladva is a nagy élményen osztoztak. Elöl a hirtelen lehullott vékony havon gyalogol Lovász Viktor néni, Fehér Vera néni, Péter Krisztina anyó és Véber Julcsa néni. Elöl Lovász Viktor néni imbolygó járásával, aki mint valami termetes vezér, világított egy viharlámpával, és vezette a sort: a többiek utána. A szenvedélyes vitát Viktor néni szakította félbe megálljt parancsolva. Nagy hirtelen maga elé emelte a lámpát megvilágítva egy csomó kisebb kupacokba torlódott jeges szenet.

A szén nagy kincs volt akkoriban, csak a gazdagabbak tudtak rendelni. Nagy volt az asszonyok öröme. Viktor néni kommandózott:

– Asszonyok, most szép csëndbe hogy mëg ne hallja más ës, vëgyétek amennyi belé fér a kötényëtëkbe, s vigyétëk gyorsan haza! Ezt a kincsët münk nem lopjuk, me' tanáltuk...

Szedték hát szaporán, s mivel a kötény kicsinek bizonyult, az élelmesebbje még tán kettőt is fordult. Egyik-másik hazaérve még a belső szobában alvó fiataloknak is bekiabált:

– Keljetëk fël, fiatalok sërényen, me' az utcán szenet szórtak el. Hozzátok gyorsan a nagykast ës. Aki most ügyesebb, ingyen fűt a télën!

Hogy ki mennyi szenet cipelt haza, arra egyikük sem emlékezett szívesen vissza. Amit szénnek láttak ugyanis, az egy kései határjáró szekér kerekeiről lehullt, éjjelre megfagyott sárrög volt: szénnek tűnő, ócska zsákmány.

A legtöbben ezt a hazahordott „szenet", mivel villanyvilágítás a faluban akkor még nem volt, éjjelre a konyha földjén kupacban vagy a *sporhét* előtt a nagy fonott kosárban hagyták, hogy megszáradjon. Reggelre aztán volt min csodálkozni, a benti melegben megolvadt a szén, és lett belőle, ami volt is: *hibók,* híg, fekete réti sár...

Ez alkalommal így jártak tehát a derék, élelmes asszonyok. De volt ám feneke is a dolognak. Másnap „valahonnan" már a fél falu tudta a pórul járt szenes asszonyok történetét. Kora reggel már a péknél is mesélték. Meghallotta ezt Erős Ferenc bácsi, és minthogy csúfondáros ember volt, nem állta meg, hogy át ne menjen a szomszédba:

– Jó rëggelt, szomszédasszony, jöttem füttőzni! Gondoltam átnëzëk kicsiddég, me' otthon mán mëgvësz münköt az Isten hidege. S én mëg azt ës hallottam, hogy köntëknél szénvel tüzelnek.

• *sporhét* sparhelt, takaréktűzhely • *hibók* híg sár

A kölcsön esővíz

Régebben a faluban nagy kincsnek számított az esővíz. Kőből, betonból *cisztërnákat* építettek a tehetősebbek, hogy felfogják belé a drága esővizet, ami puhasága miatt kiváló volt a mosáshoz meg a fürdéshez, tisztálkodáshoz. Tetejibe', nem kellett cipekedni vödör vizekkel a sarki pumpás kútról, hanem csak *legübbenteni* a vödröt.

Történt sokszor, hogy az asszonyok kölcsönbe vagy pénzért kértek esővizet a szomszédból.

Szőcs Panni néninek a férje csinált ilyen esőkutat, ezért könnyű dolga volt. Kalapis ném időről időre átjárt, kölcsönkért tőle, mert ők csak hordóban fogták fel az esővizet, s a tartalék hamar elfogyott. Arra hivatkozott mindig, hogy majd megadja.

Hogy történt, hogy nem, szombaton még kölcsönkért vagy négy vödörrel, de nem is kellett volna, mert másnapra a falu felett összegyűltek a fellegek: megereszkedett az ég, égiháború lett belőle, s olyan felhőszakadás, hogy az árkok egy pillanat alatt mind megteltek vízzel.

Nézték a pitvarból a *nagy zuhét* Szőcs Panni ném s az ura, épp azt figyelték, ahogy az esőcsatorna hiába továbbítja a sok vizet, az esőkút tetejét csak megemelgeti a mérhetetlenül sok esővíz, s bugyog kifelé. Hát egyszer csak csapódik ki a kiskapu, s jő nagy lélekszakadva Kalapis ném két nagy vödör vízzel, s kiabál:

– Panni, Panni! Mëghoztam az essővizet, hova tëgyem...

Panni ném hirtelen felfortyant, s olyan méregre gyúlt, hogy villámot szórt a tekintete:

– Elvigye kënd innen azt a vizet, hallja, me' ha nem, úgy a fejibe verëm minnyá, hogy a vödör ës szétmënyën rajta!

• *ciszterna* tároló • *legübbent* lemerít • *nagy zuhé* felhőszakadás

Pius bám és a zsák homok

Kicsi növésű volt Pius bám, mégis ő volt talán a falu legerősebb embere. Nyugodt, higgadt emberke: lassan, tagoltan beszélt, de mégis, senki fia vele kötekedni nem mert. Lement egyszer a faluszéli Nagygödörbe homokért. A gödör pereme omladozott, ott egy zsákot megtöltött tiszta homokkal, bekötötte, a vállára vette, s gyalogolt vele vissza a faluba!

Aki szembe találkozott vele, ámult s csodálkozott. Szembejött vele az egyik szomszédja, s odaszólt:

– Mit viszel, Pius?

– Há mit vinnék, homokot! – mondta oda komoran, s ment tovább. Utánaszólt féligmeddig hitetlenkedve s irigykedve az illető:

– Te Pius, hát mëgszakadsz! Tëdd le ëgy kicsit, s pihenj më̈g, me' mëntën mëgszakadsz!

– Azt nem lehet!

– Mán, mé' ne lehetne?

– Azé', me' nem lësz olyan embër, aki majd a vállamra fëladja!